

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Olomouc 2010

Michal Vydržel

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

Michal Vydržel

Obor: Speciální pedagogika pro výchovné pracovníky

**Možnosti pracovního zapojení mentálně
postižených klientů**

Vedoucí práce: Mgr. Vladimír Klos

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a všechny použité prameny a literaturu jsem uvedl v závěrečném seznamu.

V Olomouci dne 20. května 2010

Michal Vydržel

Především chci poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Vladimíru Klosovi za jeho ochotu a trpělivost, kterou mi projevovat po celý čas psaní této závěrečné bakalářské práce. Dále bych rád poděkoval za cenné rady své garantce práce Doc. PhDr. Olze Krejčířové, Ph.D a také své mamince Bc. Lence Vydrželové, DiS.

OBSAH

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 VYMEZENÍ ODBORNÝCH POJMŮ.....	10
1.1 Mentální retardace.....	10
1.1.1 Determinanty příčiny MR.....	10
1.1.2 Klasifikace mentální retardace	11
1.1.3 Možnosti prevence vzniku MR	12
1.1.4 Psychologické zvláštnosti jedinců s mentální retardací	13
2 VÝVOJ DĚTÍ S MR	14
2.1 Psychický vývoj u dětí s MR	14
2.1.1 Poznávací schopnosti.....	14
2.1.2 Sociální vztahy	15
2.2 Zvláštnosti vnímání dětí s MR.....	15
2.3 Rozvíjení myšlení dětí s mentální retardací.....	16
3 SOUČASNÝ SYSTÉM VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ S MENTÁLNÍ RETARDACÍ.....	18
3.1 Speciálně pedagogická centra (SPC)	18
3.2 Předškolní výchova dětí s MR	19
3.3 Zvláštní školy.....	20
3.4 Pomocné školy	20
3.4.1 Přípravný stupeň pomocné školy.....	21
3.4.2 Rehabilitační třídy pomocné školy	21
3.5 Profesní příprava mládeže s MR.....	22
3.5.1 Odborná učiliště.....	22
3.5.2 Praktické školy	22
4 ÚSTAVNÍ PÉČE O LIDI S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	24
4.1 Denní ústavy	24
4.2 Týdenní zařízení.....	24
4.3 Celoroční pobyt.....	24
EMPIRICKÁ ČÁST.....	26
5 PILOTNÍ ZAŘÍZENÍ PRO MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ	28
5.1 Personální obsazení.....	28
5.2 Popis služeb a cílů zařízení	28

5.2.1 Jeden den v zařízení.....	30
6 ROZHOVORY S MENTÁLNĚ POSTIŽENÝMI KLIENTY A JEJICH VÝCHOVNÝMI PRACOVNÍKY	32
6.1 Rozhovor č. 1	33
6.2 Rozhovor č. 2	36
6.3 Rozhovor č. 3	39
7 INTERPRETACE, ANALYTICKÁ DOKUMENTACE, PROCES POROZUMĚNÍ – DESKRIPCE DAT	42
8 KÓDOVÁNÍ A TRŽDĚNÍ.....	46
9 VÝSTUPY ŠETŘENÍ.....	48
10 SHRNU TÍ.....	49
ZÁVĚR	50
SEZNAM LITERATURY A PRAMĚNY	52
SEZNAM ZKRATEK	53
SEZNAM OBRÁZKŮ	54
SEZNAM PŘÍLOH.....	55
PŘÍLOHY	56
ANOTACE.....	60

ÚVOD

„Jestliže se chováme k lidem podle toho, kdo jsou, škodíme jim. Jestliže se k nim chováme podle toho, jací by mohli být, pomáháme jim dosáhnout na jejich limity.“

Johann Wolfgang von Goethe

Umět člověka přijímat takového, jaký je a umění respektovat jeho individualitu a důstojnost, je výrazem zrání kvality jedince i celé společnosti. Každý člověk musí být chápán jako jedinec se svými kvalitami i nedostatky bez ohledu na svoji odlišnost od ostatních. Existují mezi námi nemocní, mentálně postižení či staří lidé, kteří jsou závislí na péči a podpoře druhých. Z toho důvodu je nezbytně nutné věnovat jim náležitou pozornost a to jak ze strany jednotlivce, tak i v celospolečenském měřítku.

Již 5 let pracuji v pomáhající profesi. Z toho důvodu bych rád ve své bakalářské práci osvětlil život a specifika lidí, kteří trpí *mentální retardací* a jejich závislost na druhých ovlivní celý jejich život. Tuto neodvratnou situaci jsou nuceni bezodkladně řešit a zvládnout za pomoci druhých, zdravých lidí, kteří jim pomáhají se zajištěním celodenní péče a dohledu. Prioritně bych se chtěl v této práci zabývat pracovním zapojením výše uvedené cílové skupiny.

Cílem této teoreticko-empiricky orientované práce bude na základě teoretických znalostí a prostřednictvím empirického výzkumu dopracovat se k možnostem pracovního zapojení mentálně postižených jedinců a pomoci jim tak dosáhnout na jejich limity.

Nejprve začnu teoretickou částí, ve které se budu věnovat mentální retardaci. Pohovořím o jejich příčinách, budu se zabývat klasifikací tohoto onemocnění a také prevencí vzniku MR. Pro lepší pochopení dané problematiky pro čtenáře také zmíním psychologické zvláštnosti jedinců s výše uvedeným postižením. Pokračovat budu vývojem dětí, jejich poznávacími schopnostmi a také sociálními vztahy. Toto onemocnění je specifické zvláštnostmi vnímání dětí s mentální retardací a rozvíjením myšlení těchto jedinců, a proto se budu ve své práci věnovat i tomu tématu. Jedna z kapitol bude určitě pojednávat také o současném systému výchovy a vzdělávání dětí s mentální retardací. Vzpomenou speciálně-pedagogická centra, předškolní výchovu, zvláštní a pomocné školy a současně se budu teoreticky zabývat profesní přípravou mládeže s MR. Ústavní péče o lidi s mentálním postižením je nedílnou součástí života

většiny lidí s mentálním postižením, a proto se budu věnovat možným variantám jejich pobytu.

Na teoretickou část bude navazovat část empirická, přičemž v úvodu představím pilotní zařízení, ve kterém budu provádět kvalitativní výzkum pomocí induktivní metody. Po té uskutečním 3 nestandardizované rozhovory (technika) s mentálně postiženými uživateli péče pilotního zařízení a s jejich výchovnými pracovníky (vzorek). V rozhovorech se projeví možnosti pracovního zapojení vybraných respondentů. Následovat bude interpretace, analytická dokumentace, proces porozumění – tedy deskripce dat. Následovat bude nalezení společných prvků, tedy kódování a třídění (kroky vstupu) a závěrem bude vyvinuta nová teorie – hypotéza (kroky výstupu). Při práci v praktické části budu vycházet z publikace Miroslava Dismana „Jak se vyrábí sociologická znalost“. Dané rozhovory budou hrát klíčovou roli celé mé práce, neboť prostřednictvím nich vzejdou možnosti pracovního zapojení mentálně postižených respondentů.

TEORETICKÁ ČÁST

V této teoretické části podrobně vymezím odborné pojmy. Budu se zde zabývat mentální retardací, jejími příčinami, klasifikací, možnostmi prevence vzniku MR a psychologickými zvláštnostmi jedinců s mentální retardací. Dále zde budu hovořit o psychickém vývoji dětí s MR, o jejich poznávacích schopnostech a sociálních vztazích. Neopomenu ani zvláštnosti vnímání a rozvíjení myšlení dětí s tímto onemocněním.

Předmětem další kapitoly pak bude současný systém výchovy a vzdělávání dětí s MR. Pohovořím o speciálně pedagogických centrech, o předškolní výchově mentálně postižených dětí, o zvláštních školách, o pomocných školách. Poslední kapitola této teoretické části se bude zabývat ústavní péčí o lidi s mentálním postižením, která bude současně přechodem a vstupem do části empirické.

1 VYMEZENÍ ODBORNÝCH POJMŮ

Tato kapitola obsahuje seznámení se s mentální retardací tak, jak je teoreticky zpracována v odborné literatuře.

1.1 Mentální retardace

Mentální retardace (dále jen MR) je pojem vztahující se k podprůměrnému obecně intelektuálnímu fungování osoby, které se stává zřejmým v průběhu vývoje a je spojeno s poruchami adaptačního chování. Poruchy adaptace jsou zřejmé z pomalého tempa dospívání, ze snížené schopnosti učit se a z nedostatečné přizpůsobivosti.¹

„MR lze definovat jako vývojovou duševní poruchu se sníženou inteligencí demonstrující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální i postnatální etiologií.“²

Příčinou MR je organické poškození mozku, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, odlišný vývoj psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování.³

1.1.1 Determinanty příčiny MR

Biologický – postižení vzniká v důsledku trvalého závažného organického nebo funkčního poškození mozku, které jsou podmíněny chorobnými procesy v mozku

Psychologický – primárně snížená úroveň rozumových schopností měřitelných standardizovanými IQ testy

Sociální – jedinec je dezorientovaný ve světě a ve společnosti, která omezuje zvládat vlastní sociální existenci samostatně bez cizí pomoci

Pedagogický – snížená schopnost učit se, kdy jedinec nevyužívá specifických vzdělávacích metod a postupů

Právní – snížená způsobilost k samostatnému jednání.⁴

¹ Srov. SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 110.

² Srov. VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 12.

³ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 24.

⁴ Srov. SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 110.

1.1.2 Klasifikace mentální retardace

V literatuře se uvádí:

F70 Lehká mentální retardace (dříve označována jako debilita).

IQ jedince je v rozmezí 50 – 69

Opožděný řečový vývoj, hlavní problémy se projevují až s nástupem do školy. Většina klientů je plně závislá v sebeobsluze, je schopna vykonávat jednoduchá zaměstnání a v sociálně nenáročném prostředí se pohybovat bez omezení a problémů. Výchovné prostředí má u těchto klientů velký význam, distribuce dalších duševních poruch je podobná intaktní populaci. Organická etiologie se vyskytuje u menšiny klientů, u většiny se uvažuje o spodní variantě distribuce inteligence v populaci.

F71 Středně těžká mentální retardace (imbecilita)

IQ jedince je v rozmezí 35 – 49

Myšlení a řeč jsou výrazně omezené, stejně jako schopnosti sebeobsluhy, klienti vyžadují v tomto směru chráněné prostředí (chráněné bydlení a zaměstnání) po celý život. Možnosti edukace se omezují na trivium, řeč je jednoduchá a obsahově chudá i v dospělosti, někdy zůstává dokonce na nonverbální úrovni. Retardace psychického vývoje je často kombinovaná epilepsií, neurologickými, tělesnými a dalšími duševními poruchami. Etiologie tohoto stupně je většinou organická.

F72 Těžká mentální retardace (těžká imbecilita nebo lehčí idiotie)

IQ jedince je v rozmezí 20 – 34

Výrazné opoždění psychomotorického vývoje je patrné již v předškolním věku, možnosti sebeobsluhy jsou výrazně a trvale limitované, jedinci nejsou schopni sebeobsluhy, jejich strava musí být speciálně upravena, řečový vývoj se stagnuje na před řečové úrovni (vzácně jednotlivá slova). Kombinace s motorickými poruchami a s příznaky celkového poškození CNS. Velmi časté poruchy chování v podobě stereotypních pohybů, hry s fekáliemi, piky, sebepoškozování, afektů a agrese.

F73 Hluboká mentální retardace (idiotie)

IQ jedince je nižší než 20

Nutná trvalá péče i v těch nejzákladnějších životních úkonech, často těžké sensorické a motorické postižení, těžké neurologické poruchy. Komunikační schopnosti maximálně na úrovni porozumění jednoduchým požadavkům a nonverbálních odpovědí, etiologie je organická, kombinují se nejtěžší formy pervazivních poruch.

F78 Jiná mentální retardace

Používá se tehdy, když stanovení stupně intelektové retardace pomocí obvyklých metod je nesnadné nebo nemožné, a to pro přidružené sensorické nebo somatické poškození, např. u nevidomých, neslyšících, nemluvících, u jedinců s těžkými poruchami chování, osob s autismem či u těžce tělesně postižených osob.

F79 Nespecifikovaná mentální retardace

Užívá se v případě, že mentální retardace byla prokázána, ale není dostatek informací pro správné zařazení jedince do jedné z výše uvedené kategorie.⁵

1.1.3 Možnosti prevence vzniku MR

Prevence je činnost zaměřená na zamezení vzniku fyzické, intelektové, psychické a smyslové vady.

Autorka Švarcová uvádí, že Mezinárodní liga společenství pro mentálně postižené formulovala desatero níže uvedené zásady, kdy při dodržování lze možnost vzniku MR omezit.

Žena by měla navštívit lékaře nejméně tři měsíce před plánovaným otěhotněním. Na základě zjištění jejího aktuálního zdravotního stavu jí může lékař doporučit různá opatření podporující narození zdravého dítěte (očkování, dietu, vitamíny, cvičení).

Nastávající matka by měla jíst správnou stravu, která musí být rozmanitá a obsahovat maso, ryby, zeleninu, ovoce, chléb, obiloviny a mléčné výrobky.

V průběhu těhotenství by žena neměla pít alkoholické nápoje, aby se vyvarovala postižení plodu alkoholem.

Včas se chránit očkováním, zejména proti zarděnkám, možné hepatitidě typu B a přeočkovat proti spalničkám.

Nesmí kouřit, protože kouření může bránit normálnímu růstu dítěte již v děloze, snížit porodní váhu a vyvolat náchylnost k onemocnění v prvních kritických týdnech života dítěte.

Navštívit genetickou poradnu, která odhalí případné defektivní geny nebo chromozomy, zděděnými po předcích.

⁵ Srov. VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 43.

Vyvarovat se užívání nepředepsaných léků.

Zvýšený pozor na RTG záření. V době těhotenství může být dítě poškozeno.

Vyhýbat se infekčním nemocím. Sexuálním stykem přenesené choroby mohou poškodit mozek dítěte nebo způsobit i smrt.

Pravidelně navštěvovat svého odborného lékaře.⁶

1.1.4 Psychologické zvláštnosti jedinců s mentální retardací

Z hlediska psychické struktury osobnosti mentálně retardovaní jedinci netvoří homogenní skupinu, kterou by bylo možno globálně vyčerpávajícím způsobem charakterizovat.

Každý mentálně postižený jedinec je svébytný subjekt s charakteristickými osobnostními rysy.

Mentální retardace se klinicky projevuje zejména:

Zpomalenou chápavostí, jednoduchostí a konkrétností úsudků.

Neschopnost komparace a vyvozování logických vztahů.

Sníženou mechanickou a zejména logickou paměť.

Nedostatečnou slovní zásobou a neobratností ve vyjadřování.

Citovou vzrušivostí.

Opožděným psychosexuálním vývojem.

Sníženou přizpůsobivostí k sociálním požadavkům.

Zvýšenou potřebou uspokojení a bezpečí.⁷

Mezi uvedenými skupinami existují plynulé přechody i poměrně výrazné interindividuální rozdíly v jednotlivých schopnostech. Průvodní jevy mentální retardace uvádím v tabulce v příloze č.1.

⁶ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 53-54.

⁷ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 33.

2 VÝVOJ DĚTÍ S MR

2.1 Psychický vývoj u dětí s MR

Psychický vývoj je specifický jev dětského věku a bylo klinicky prokázáno, že probíhá i při nejtěžším patologickém stavu organismu.

L.S. Vygotskij dokázal již ve třicátých letech 20. století, že duševní vývoj mentálně postižených dětí probíhá podle základních zákonitostí jako vývoj zdravého dítěte. K základním zákonitostem se počítá zejména závislost vývoje dítěte na procesu učení.

Učení je psychologický proces, v němž se stimulací z vnějšího prostředí a praktickou činností dítěte v kontaktu s jeho okolím navozují, tvoří a podporují změny a pokroky ve vývoji a chování dítěte.

V literatuře se uvádí dvě odlišné koncepce vývoje:

Na základě *první koncepce* si dítě s mentálním postižením osvojuje všechno jednoduché a elementární. Ať vezmeme kteroukoli sféru psychiky, v žádné z nich nemůže dítě s mentálním postižením dosáhnout vyšší úrovně. Jeho vývoj je pevně determinován na základě aktuální úrovně jeho rozumových schopností na celý další život.

Vývoj dětí s MR v *druhé koncepci* vychází z předpokladu, že celý vývoj je jednotný proces, v němž každá další fáze rozvoje závisí na fázi předcházející.

2.1.1 Poznávací schopnosti

U dětí s MR je oslabena jedna ze základních funkcí lidské psychiky – *potřeba poznávat* okolní svět, která se u nepostižených dětí stává podněcující silou celého jejich psychického vývoje. Je to způsobeno tím, že v okamžiku narození dítěte, kdy mozková kůra vstupuje v činnost, neukončila ještě své formování ani po stránce anatomické a funkční.

Autorka uvádí, že nedostatečná poznávací aktivita a nízká úroveň orientační činnosti je bazální symptom z důvodu nedostatečně vyvinuté mozkové kůry. Fyziologicky bylo zjištěno, že pro mentálně postižené děti je charakteristické neobyčejně rychlé vyhasínání orientačního reflexu, které znesnadňuje a výrazně zpomaluje vytváření

nových podmíněných reflexů. Poznávací zájmy a potřeby jsou MR dětí jsou proto rozvinuty v menší míře, než je v normě.⁸

2.1.2 Sociální vztahy

U mentálně retardovaného dítěte se také rozvíjí jeho *sociální vztahy*. Většina rodičů nedovede takové dítě úspěšně socializovat. MP dítě je pohybově neobratné, dlouho se nemůže naučit sedět, stát, chodit. Předměty neuchopuje nebo je drží v ruce nejistě. Rodiče velmi brzy upadají do zoufalství nad jeho bezmocností a začínají je nadměrně ochraňovat a obsluhovat. Dítě omezují a zabraňují samostatně zacházet s věcmi. To má velmi nepříznivé důsledky pro jeho další vývoj. Takové dítě je téměř zbaveno nejdůležitější školy psychického vývoje. Neosvojuje si úkony s předměty a neprochází adekvátní výchovou raného a předškolního věku. Nadměrná péče u dítěte překáží v rozvoji jeho pohybů, získání zkušeností, poznávání fyzikálních vlastností věcí.

Zpomalené tempo rozvoje řeči a její nedokonalost ztěžují kontakt MR dítěte s lidmi, kteří je obklopují. Ještě obtížnější situace pro dítě nastává při styku s vrstevníky. V tomto společenství nezaujímá přiměřené místo. Ostatní děti si s ním nechtějí hrát, často ho ignorují, posmívají nebo mu dávají podřadné úkoly. Pro některé děti s MR se mohou stát traumatem i pokusy o jejich začlenění do normální školy, kdy si mohou osvojit některé nesprávné návyky, a v důsledku mnoha neúspěchu může u nich dojít k vytvoření záporného citového vztahu k učení. Dítě ve společnosti se svými úspěšnějšími spolužáky si začíná uvědomovat svoji odlišnost a reaguje na to způsobem chování, postojů, které mají často neurotický ráz.

2.2 Zvláštnosti vnímání dětí s MR

Dítě s MR se učí vidět a dívat se stejně, jako každé jiné dítě. To co dovede svými očima vidět je výsledek jeho určité životní zkušenosti.

Sluchové vjemy jsou výsledkem dříve vytvořených podmíněných postojů. Dítě se učí rozlišovat a skládat jednotlivé zvuky, tóny, hudby apod. Počítky a vjemy získává o předmětech a jejich vlastnostech, které bezprostředně působí na jeho analyzátor. To co dítě vidí a slyší závisí na kvalitě podmíněných spojů, které se právě vytvořily v mozkové kůře. Novorozené dítě nemůže vidět a slyšet, dokud se nenaučí rozlišovat

⁸ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 36.

tvary, barvy, rozměry, obrysy, seskupení, skvrn a zvuků. Vnímání prostoru je výsledkem společné činnosti zrakového, pohybového a kožního analyzátoru. U dětí s poškozenou nervovou soustavou se počítky a vjemy vytvářejí pomalu a s velkým množstvím zvláštností a nedostatků. Opožděná a omezená schopnost vnímání má velký vliv na celý další průběh jejich psychického vývoje. Když se MR dítě dívá na nějaký obraz nebo předmět, neprojevuje snahu prohlédnout si je do všech detailů a vyznat se ve všech jejich vlastnostech. Například když mentálně retardovanému dítěti ukážeme tužku a zeptáme se ho, co to je, může odpovědět tužka a odvrátí pozornost. Nepostižený vrstevník se bude zajímat, že je barevná, ořezaná apod.⁹

2.3 Rozvíjení myšlení dětí s mentální retardací

Myšlení je poznávací proces, kterým získáváme zprostředkované a zobecňující poznání skutečnosti, jejich podstatných znaků a vztahů.¹⁰

U mentálně retardovaného dítěte předškolního věku pozorujeme velmi nízkou úroveň rozvoje myšlení, což souvisí především s nedostatečným rozvojem řeči jako základního nástroje myšlení. MR dítě má velmi omezenou schopnost abstrakce a zobecňování a pouze u dítěte s lehkou mentální retardací se myšlení může dostat za hranice konkrétnosti. Jednou z abstrakcí je rozlišování barev, které se považuje za určitý kvalitativní ukazatel úrovně myšlení. Další abstrakcí bývá počet. Jestliže dítě dokáže abstrahovat množství předmětů a rozlišit počet, znamená to další posun v jeho myšlení. Zpravidla zvládne rozlišovat „hodně“ nebo „málo“.

Autorka Švarcová uvádí, že mentálně postižené dítě spíše vzpomíná, než přemýšlí. Jeho myšlení se omezuje na konkrétní situační souvislosti mezi předměty a jevy. Při srovnávání předmětů dokážou některé mentálně postižené děti zjišťovat jejich rozdíly, přičemž se zpravidla opírají o jejich náhodné vnější znaky, nedovedou však vyčlenit podstatné znaky a nedokážou poznat, v čem se předměty shodují.

Mentálně postižené děti mají omezenou až žádnou schopnost zobecňování. Při vyučování si tyto děti nedokážou osvojit pravidla a obecné pojmy. Někdy se naučí těmto pravidlům nazpaměť, ale nechápou jejich význam. Toto omezení omezuje

⁹ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 37,38.

¹⁰ GILLERNOVÁ, I., BURIÁNEK J. *Základy společenských věd*. Praha: Fortuna, 2001, s. 62.

společné vzdělávání dětí s mentální retardací a dětí bez postižení, protože jejich schopnosti jsou nejen kvantitativně, ale i kvalitativně odlišné.¹¹

¹¹ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 39,40.

3 SOUČASNÝ SYSTÉM VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ S MENTÁLNÍ RETARDACÍ

Výchovu a vzdělávání lidí s mentálním postižením chápeme, jako celoživotní proces. U mentálně postižených probíhá vzdělávání pomaleji než u ostatní populace. Výrazné je permanentní rozvíjení, stále opakování a prohlubování jejich znalostí a dovedností. V současné společnosti se stát snaží, aby se školský systém postaral o děti se zdravotním postižením v takové úplnosti jako o děti ostatní. Společnost umožňuje, aby se tyto děti sociálně seberealizovaly ve výchovném školském prostředí, jehož výběr by měl být co nejméně omezen.

Základy výchovy MP dětí spočívá v rodině. Ve srovnání s nepostiženým dítětem téhož věku je mnohem obtížnější, náročnější na pedagogické dovednosti, čas a trpělivost rodičů. Výsledky se dostávají velmi zvolna, někdy dokonce tak pomalu, že je vychovatel téměř nepozoruje. Téměř každý z rodičů, který vychovává MP dítě, zákonitě propadá pocitům neúspěšnosti, bezmocnosti a beznaděje. V takových situacích potřebují rodiče pochopení, povzbuzení, odbornou konzultaci lékaře, psychologa, speciálního pedagoga.¹² Každé takové dítě je individuum a má své limity, kterých dosahuje.

3.1 Speciálně pedagogická centra (SPC)

Jsou to speciální školská zařízení, zřizována zpravidla jako součást speciálních mateřských škol pro mentálně postižené, pomocných škol nebo zvláštních škol. Poskytují poradenské služby školám a školským zařízením pro mentálně postižené, rodičům postižených dětí, orgánům státní zprávy ve školství i dalším resortům zabezpečujícím péči o mentálně postižené. Centra se snaží pomáhat řešit náročné situace spojené s výchovou mentálně postiženého dítěte.

Stěžejním úkolem SPC je pravidelná a dlouhodobá práce s postiženým dítětem od nejranějšího věku až do ukončení školní docházky a s jeho rodiči, která se provádí buď ambulantně v centru, ve škole nebo v rodině.¹³

¹² Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 55,56.

¹³ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 56.

3.2 Předškolní výchova dětí s MR

Autorka Libuše Ludíková uvádí ve své literatuře složitost situace, ve které se nachází rodiče dítěte s postižením.

Rodiče, kteří zodpovídají za výchovu a vzdělávání dětí, jsou prvními učiteli. Zajišťují uspokojování základních potřeb a celkový vývoj dítěte. Pro vývoj dítěte s postižením je podstatné, jak rodiče přijmou skutečnost, že jejich dítě se liší od ostatních. Vzhledem ke složitosti situace, které rodiče musí čelit a na kterou nejsou připravení prochází fázemi „šoku“, kdy odmítají přijmout skutečnost, že jejich dítě je postižené. Dále následuje fáze „hledání viníka“, „trpělivá“ nebo „únikových reakcí“.

Ideální pro dítě je, aby se rodiče dostali do fáze „vyrovnání se“ s realitou, neboť tento stav umožňuje volbu optimálního přístupu k dítěti a následně i adekvátní výchovný styl. Dítě s postižením by mělo být přijímáno jako rovnoprávný člen rodiny.¹⁴

Předškolní období pro děti s mentálním postižením má mnohonásobný význam, protože představuje významnou etapu utváření budoucí osobnosti člověka ve smyslu rozvoje jeho psychických i fyzických předpokladů. Děti předškolního věku s MP mohou navštěvovat speciální mateřskou školu pro MP denního nebo internátního typu, běžnou mateřskou školu, speciální třídu pro MP.

Organizační záležitosti provozu pro mateřské školy určuje vyhláška MŠMT ČR č. 35/1992 Sb. a pro speciální mateřskou školu MŠMT ČR 127/1997 Sb. V uvedených vyhláškách jsou stanoveny možnosti individuálních integrovaných pobytů dětí s MP v běžných mateřských školách, možnosti vzniku speciálních tříd pro tyto děti v běžných mateřských školách, formy pobytů ve speciálních mateřských školách, ale také možnosti obrácené integrace, umožňující pobyt zdravých dětí, především sourozenců, ve speciálních mateřských školách.

Koncepce speciálních mateřských škol odráží problematiku zdravotního postižení i situaci rodin, kde tyto děti žijí. Současná speciální pedagogika se snaží zachovat v co největší míře přímý vliv rodiny na vývoj dítěte.

¹⁴ Srov. RENOTIEROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. A KOLEKTIV. *Speciální pedagogika*. vyd. UP Olomouc, 2006, s.149.

Speciální mateřská škola vytváří optimální výchovně-vzdělávací podmínky pro rozvoj dětí s MP, zajišťuje individuální péči v oblasti rozvíjení řeči a myšlení, hrubé a jemné motoriky, sociální i citový vývoj. Děti jsou vedeny k samostatnosti, k sebeobsluze a odpovědnosti, k rozvoji smyslového vnímání, rozumových aktivit, dále ke spolupráci v kolektivu, k rozvoji praktických dovedností a správných životních návyků.¹⁵

3.3 Zvláštní školy

Ve zvláštní škole se vzdělávají žáci s takovými rozumovými nedostatky, pro které se nemohou s úspěchem vzdělávat v základní škole ani ve speciální základní škole. Ve zvláštních školách se vzdělávají zpravidla děti školního věku s lehkým mentálním postižením. Posláním zvláštní školy za pomoci speciálních výchovných a vzdělávacích prostředků a metod umožnit žákům se speciálními vzdělávacími potřebami dosáhnout co nejvyšší úrovně znalostí, dovedností a osobnostních kvalit. Mezi žáky zvláštních škol nacházíme děti s různými typy postižení a s rozdílnou úrovní rozumových schopností, ale také děti s poruchami koncentrace pozornosti, s hyperaktivitou, psychicky a nervově nemocnými, se specifickými poruchami učení. Někdy se setkáme i se žáky s více vadami, ať už v kombinaci mentálního postižení s tělesnou či smyslovou vadou. Konečným cílem výchovné a vzdělávací práce školy je příprava žáků na zapojení, případně úplnou integraci do běžného občanského života.

O zařazení žáka do zvláštní školy či o jeho přeřazení rozhoduje podle vyhlášky 127/97 Sb. ředitel školy, zařazení je však podmíněno souhlasem rodičů nebo zástupců dítěte. Školy jsou devítileté a žáci se vzdělávají pod vedením kvalifikovaných učitelů a speciálních pedagogů. Učební plán je totožný se základní školou s výjimkou cizích jazyků, které jsou vyučovány jako nepovinný předmět.¹⁶

3.4 Pomocné školy

V pomocných školách se vzdělávají zpravidla žáci s mentálním postižením středního stupně. Vzdělávání je natolik náročné a složité, že vyžaduje nejen odbornou

¹⁵ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 58,59,60.

¹⁶ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 60,61,62.

speciálně pedagogickou péčí, ale také vhodně upravené podmínky (malý počet žáků ve třídě, přizpůsobené třídy, speciální učebnice a pracovní sešity, přizpůsobený časový rozvrh, klidné, nehlukné a nestresující školní prostředí). Cílem školy je snaha o osvojení základních vědomostí, dovedností a návyků, potřebné k orientaci v okolním světě, k dosažení maximální možné míry samostatnosti a nezávislosti na péči druhých osob a k zapojení do společenského života. Výchovné vzdělávací činnosti jsou zaměřené na poskytování elementárních vědomostí, dovedností, na vytváření návyků potřebných v praktickém životě a na rozvíjení duševních i tělesných schopností žáků.¹⁷

3.4.1 Přípravný stupeň pomocné školy

Je koncipován pro žáky, kteří by vzhledem k těžšímu stupni mentální retardace, případně zdravotním a sociálním důvodům nebyli schopni prospívat na nižším stupni, ale u nichž jsou patrné určité předpoklady rozvoje rozumových schopností, které by jim perspektivně mohly umožnit absolvovat pomocnou školu nebo alespoň její část.¹⁸

3.4.2 Rehabilitační třídy pomocné školy

V rehabilitačních třídách pomocné školy se vzdělávají žáci s tak závažným mentálním postižením, které jim znemožňuje vzdělávání na úrovni zvláštní pomocné školy, ale umožňuje jim, aby si v přizpůsobených podmínkách a za odborného speciálně pedagogického vedení osvojili některé elementární vědomosti, dovednosti a návyky, jež jim umožní získat alespoň míru soběstačnosti, pomohou jim najít některou vhodnou formu komunikace s okolím a budou napomáhat rozvoji jejich motoriky. Rehabilitační třídy pomocné školy by měly umožnit žákům s těžkým mentálním postižením, případně žákům s více vadami uplatnit jejich ústavou garantované právo na vzdělání a realizovat jejich rozvojový tělesný i duševní potenciál.¹⁹

¹⁷ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 65,66.

¹⁸ RENOTIEROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. A KOLEKTIV. *Speciální pedagogika*. vyd. UP olomouc, 2006, s.169.

¹⁹ RENOTIEROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. A KOLEKTIV. *Speciální pedagogika*. vyd. UP olomouc, 2006, s.170.

3.5 Profesní příprava mládeže s MR

Po ukončení povinné školní docházky ve zvláštních a pomocných školách a u integrovaných žáků v základních školách mají mladiství s mentálním postižením možnost pokračovat ve svém vzdělávání v odborných učilištích nebo v praktických školách s tříletou, dvouletou nebo jednoletou přípravou. Pro absolventy zvláštních škol jsou zřizovány praktické školy.

V rámci prostupnosti vzdělávací soustavy měli do roku 2000 absolventi zvláštních škol možnost absolvovat kurz k doplnění vzdělání na úrovni základní školy a po jeho úspěšném zakončení vykonat přijímací zkoušky na všechny druhy středních škol, rovnocenně jako úspěšní absolventi kterékoli základní školy. Od roku 2000 mají všichni absolventi povinného devítiletého vzdělávání možnost ucházet se o přijetí ve všech středních školách za předpokladu úspěšného absolvování přijímacího řízení, kde prokážou odpovídající schopnosti, vědomosti, zájmy a podmínky zdravotní způsobilosti požadované pro zvolený obor. Již nemají povinnost doplnit si vzdělání na úrovni odpovídající některému ze vzdělávacích programů základní školy.²⁰

3.5.1 Odborná učiliště

Poskytují poměrně široký rejstřík možností výběru profesní přípravy, z nichž si žáci mohou volit učební obor podle svých zájmů a schopností. Připravují žáky na profesní uplatnění s akcentem na předávání praktických dovedností. Pro žáky, kteří zvládají samostatně pracovat, ale jejich činnost musí být řízena jinými osobami se vzdělávají samostatné třídy a trvá jeden rok. Příprava žáků pro výkon jednoduchých činností se ukončuje vydáním vysvědčení.

3.5.2 Praktické školy

Slouží pro vzdělávání mentálně postižené i jinak znevýhodněné mládeže, jež se vzhledem k úrovni svých rozumových schopností, případně k dalším vadám a onemocněním, nemůže vzdělávat v odborných učilištích ani v jiných středních školách.

²⁰ RENOTIEROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. A KOLEKTIV. *Speciální pedagogika*. vyd. UP olomouc, 2006, s.170.

Praktická škola s tříletou přípravou má za úkol připravit žáky pro výkon jednoduchých činností se zaměřením odpovídajícím jednotlivým skupinám povolání nebo se zaměřením na péči o rodinu a vedení domácnosti.

Praktická škola s dvouletou přípravou je zaměřena na poskytování základních vědomostí, dovedností a návyků pro výkon jednoduchých činností v oblastech praktického života. Významně se podílí na kultivaci rodinného života a zvyšování úrovně výchovy dětí svých absolventů.

Praktická škola s jednoletou přípravou se snaží umožnit žákům doplnění o rozšíření teoretického i praktického vzdělání, poskytnout jim základy odborného vzdělání a manuálních dovedností v jednoduchých činnostech a připravit je na vykonávání určité konkrétní profesní činnosti. Žáci po neúspěšném ukončení školy zůstávají doma u svých rodičů nebo jsou umístěny do ústavů sociální péče pro mentálně postižené.²¹

²¹ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 80-84.

4 ÚSTAVNÍ PÉČE O LIDI S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Ústavy sociální péče mají dosud v péči o lidi s MP ničím nezastupitelné poslání a provádějí úkoly, na nichž plnění není v současné době připravena žádná jiná instituce ani žádný jiný subjekt.

Pro mentálně postižené se zřizují ústavy s denním, týdenním a celoročním pobytem.

4.1 Denní ústavy

Denní ústavy (stacionáře) pečují o děti, mládež i dospělé v době kdy jsou jejich rodiče v zaměstnání. V péči o dospělé tato zařízení supluje činnost chráněných pracovišť, kam by dospělí lidé s MR měli docházet.

4.2 Týdenní zařízení

Týdenní zařízení představují určitý kompromis mezi domácí a ústavní péčí a pro rodiny mentálně postižených dětí představují velkou pomoc.

4.3 Celoroční pobyt

Zařízení s celoročním pobytem umožňují mentálně postiženým jedincům celoročně pobývat v daném zařízení s možnostmi uvolnění na předem domluvenou návštěvu k rodinným příslušníkům. Pro osamocené mentálně postižené jedince jsou tato zařízení jedinou možností domova.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, definuje a dělí služby tak, jak jsou poskytovatelé zvyklí od roku 2001. Tehdejší návrh zákona přijat nebyl, ovšem použitá typologie přešla - především díky ministerským dotačním programům - do běžné praxe poskytovatelů sociálních služeb. V tomto ohledu tedy nový zákon - s několika doplňky - kodifikuje, co v běžném životě dávno platí.

Sociální služba, říká zákon, je činnost nebo soubor činností, jimiž se zajišťuje pomoc osobám v nepříznivé sociální situaci. Rozsah a forma pomoci musí zachovávat

lidskou důstojnost, musí působit na osoby aktivně a motivovat je k činnostem, které neprodlužují nebo nezhoršují jejich nepříznivou sociální situaci, a musí zabráňovat jejich sociálnímu vyloučení.

Zákon rozeznává zejména tato zařízení sociálních služeb: centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy pro osoby s chronickou duševní nemocí nebo se závislostí na návykových látkách, chráněné bydlení, azylové domy, domy na půl cesty, zařízení pro krizovou pomoc, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, terapeutické komunity, sociální poradny.²²

Vzhledem k tomu, že ve své praxi působím již 5 let jako sociálně výchovný pracovník v ústavním zařízení s mentálně postiženými jedinci, rád bych ve své bakalářské práci pokračoval praktickou částí - empirickým výzkumem, který se bude věnovat možnostem pracovního zapojení mentálně postižených jedinců v zařízení s celoročním pobytem.

²² Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

EMPIRICKÁ ČÁST

V této praktické části se budu věnovat *kvalitativnímu výzkumu*, který je nenumerickým šetřením a interpretací sociální reality. Mým průvodcem pro tento výzkum bude publikace Miroslava Dismana „Jak se vyrábí sociologická znalost“.

Hlavním cílem bude odkrýt význam pokládaný sdělovacím informacím. To znamená vytváření nového porozumění, teorie. Kvalitativní výzkum může mít vysokou validitu (měříme to, co jsme chtěli měřit), a proto jsem si tuto metodu zvolil s ohledem na výzkumnou otázku, která zní.

„Jaké možnosti pracovního zapojení poskytuje vaše zařízení pro mentálně postižené?“

Kvalitativní výzkum používá induktivní logiku. Na začátku tohoto výzkumného procesu budu sbírat data a potom budu pátrat po pravidelnostech, které existují v těchto datech a po významu těchto dat. Dále budu formulovat předběžné závěry, přičemž výstupem by měla být nová teorie. Posláním tohoto kvalitativního výzkumu bude porozumění lidem v sociálních situacích, neboť kvalitativní výzkum je velmi účinným nástrojem pro studium nových otázek. V kvalitativním výzkumu o redukci dat v podstatě rozhodují zkoumané osoby. Mojí úlohou (tedy úlohou výzkumníka) bude pak nalézt významné struktury v množině všech proměnných, které dotazovaný (respondent) považuje za relevantní. V tom je právě největší síla kvalitativního výzkumu, jež mi v této práci pomůže porozumět v pozorované realitě.

Termín kvalitativní metodologie se vztahuje k výzkumným procedurám, které produkují data (psaná nebo mluvená slova lidí a jejich pozorovatelné chování). Metodologii výzkumu nebudu vytvářet předem, ale až v průběhu sběru dat. Existuje metoda vytváření teoretického vzorku (tento proces je kontrolován jen vynořující se teorií a pokračuje se, pokud se nedosáhlo teoretické saturace – uspokojení) a metoda konstantního srovnávání (a současná aplikace kódování a interpretace je vytvářet teorii systematictěji).

V tomto kvalitativním výzkumu budu využívat techniku nestandardizovaného rozhovoru.

K tomu mě povedou kroky vstupu – sociální problém a terénní výzkum, který bude zahrnovat sběr dat (nestandardizované rozhovory), analýzu a interpretaci,

kódování a kroky výstupu – vyvinutí teorie ryze induktivním procesem, bez pomoci předem připravených hypotéz.

Postupovat budu tak, že nejdříve provedu konstrukci vzorku – (populace problému – možnosti pracovního zapojení mentálně postižených v daném zařízení) a po té provedu sběr dat – (nestandardizovaný rozhovor – je to interakce mezi tazatelem a respondentem a nezahrnuje výčet otázek, jejich znění ani jejich pořadí).

Záznam dat tohoto výzkumného procesu budu provádět nejdříve výběrem jedinců (mentálně postižení jedinci a jejich výchovní pracovníci), dále shromažďováním dat (3 nestandardizované rozhovory – doslovný zápis, identifikace času, osob a místa), po té interpretací a analýzou rozhovorů (záznam procesu, pocity, dojmy a nálady) – analytická dokumentace. Následovat bude kódování a třídění – redukce dat, nalezení určitého konceptu a nakonec dospějí k vyvinutí teorie.²³

²³ Srov. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002, s. 283-321.

5 PILOTNÍ ZAŘÍZENÍ PRO MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ

Zařízení se nazývá Nové Zámky – PSS (poskytovatel sociálních služeb), příspěvková organizace, pobočka Bílsko, Bílsko 38, 783 22 Cholina.

Zřizovatelem zařízení je OLOMOUCKÝ KRAJ. Základním účelem a předmětem činnosti je poskytování služeb klientům s mentálním nebo vícenásobným postižením s cílem usnadnit jejich rodinám péči o ně při zachování přirozeného sociálního prostředí klienta. Klientům, o které nemůže jejich rodina pečovat v jejich přirozeném sociálním prostředí poskytuje ústav bydlení, stravování, zaopatření a v případě potřeby osobní vybavení. Výše uvedená sociální péče je poskytována formou celoročního, týdenního popřípadě přechodného pobytu.

5.1 Personální obsazení

Složení pracovního týmu poskytujícího služby uživatelům:

Vedoucí pobočky s vysokoškolským vzděláním, 1 sociální pracovníce (UP Olomouc, CMTF obor Sociální politika a sociální práce), 4 vychovatelé (SŠ, obor speciální pedagogika), 7 pracovníků sociální péče (z toho 5 SŠ – speciální pedagogika, jedna pracovníce na poloviční úvazek na cvičných bytech), 5 zdravotních sester, 1 údržbář a 1 uklízečka.

5.2 Popis služeb a cílů zařízení

Mezi služby, které jsou v zařízení poskytovány, patří rezidenční služba, denní pobyt a cvičné byty.

a) *rezidenční (celoroční) služba* - ubytování pro 12 žen a 11 mužů je zajištěno v jedno až třílůžkových pokojích. První patro slouží ženám, druhé patro slouží mužům. Na každém patře je společenská místnost s kuchyňským koutem, sociálním zařízením a koupelnou.

Přízemí budovy patří společným prostorám – jídelna, přípravná jídelna, tělocvična, sesterna, zázemí a šatna pro zaměstnance.

b) *denní pobyt* - 1 muž a 1 žena zde tráví pouze svůj volný čas přes den, jinak žijí doma se svými rodiči.

c) *cvičné byty* – jsou umístěny v objektu, v němž jsou i tři terapeutické dílny. V přízemním bytě, určeném pro 2 ženy, je dvoulůžkový pokoj, kuchyňka, sprchový kout a sociální zařízení. V prvním patře byl vybudován byt pro 4 muže. Jsou v něm 4 ložnice, kuchyň, obývací pokoj a místnost (pracovna) pro praní a žehlení. Toto chráněné bydlení vzniklo na jaře roku 2003. Poskytuje celoroční ubytování a služby mentálně postiženým klientům. Služby v cvičných bytech jsou zaměřeny na přípravu uživatelů k samostatnějšímu životu v chráněných a podporovaných bydleních mimo zařízení.

Cílem činnosti zařízení je poskytnutí takové míry podpory či péče uživatelů služeb, která vede k jeho spokojenosti, samostatnosti, respektování a rozvoji. Uživatel těchto služeb má tak možnost žít v důstojném a co možná nejvíce přirozeném prostředí.

Zařízení se zaměřuje zejména na rozvíjení schopností a dovedností klientů, na vytvoření podnětného a potřeby uspokojujícího prostředí s důrazem na aktivizaci uživatelů služby. U lidí s potřebou vyšší míry podpory či péče pak s důrazem a individuálním přístupem a podporou při volbě a uspokojování osobních potřeb a přání. Toto bezbariérové zařízení s ubytováním komunitního charakteru se specializuje především na komunitní terapii a dílenskou pracovní činnost v chráněných dílnách. Posláním organizace je přispět k tomu, aby uživatelé žili běžným způsobem života v přirozeném kontaktu s ostatními lidmi. Proto zařízení aktivně spolupracuje s rodiči, příbuznými a právními zástupci uživatelů služeb, s úřady, organizacemi, institucemi a občany.

5.2.1 Jeden den v zařízení

Snahou zaměstnanců ústavu je přiblížit život klientů co nejvíce normálnímu životu v rodině. Tomu je podřízen i režim dne. V něm je stanoven čas k plnění každodenních „pracovních povinností“ klientů, prostor pro zájmovou činnost i možnost rozvíjení individuálních schopností za pomoci vychovatele.

V pracovních dnech se klienti od osmi do čtrnácti hodin věnují dopolednímu zaměstnání. Pracovní terapie probíhá ve třech dílnách. Vychovatelé zde činnost jednotlivců usměrňují na základě jejich schopností a dovedností, s ohledem na individuální plán rozvoje klienta. Klienti se dopoledne rovněž věnují triviu, tj. výuce základních školních dovedností.

Zahradnicko-aranžérská skupina se stará o pozemky kolem ústavu a dílen a obhospodařuje políčko za vesnicí. Okolí domova je díky ní upravené a rozkvetlé od jara do podzimu a pro zimní období je zajištěna dostatečná zásoba sušených květin a trav k aranžování. Při nepříznivém počasí a v zimním období pracují „zahradníci“ v dílně, kde zhotovují a aranžují výrobky ze sisálu, proutí a sušených květin, každý dle svého zájmu a schopností.

V keramické dílně pracuje další skupina klientů, která vytváří např. glazované figurky, dózy, aromalampy apod., podle své dovednosti a fantazie. I oni se snaží pracovat samostatně, pouze v některých obtížnějších fázích zpracování keramické hlíny nebo výběru glazury potřebují pomoc a dohled.

V šicí dílně jsou zaměstnání klienti, kteří se věnují práci na tkalcovských stavech, vyrábějí koberečky jako ozdoby na zeď, nebo z nich šijí peněženky, brašny, pouzdra na brýle apod. Jiní zhotovují „náramky přátelství“, pletou nebo vyšívají.

Výsledky snažení všech tří dílen zkrášlují prostředí domova a úspěšně prezentují ústav na výstavách a soutěžích.

Odpolední činnost probíhá ve všední dny od 14 do 20 hodin a ve dnech pracovního klidu a o svátcích od 8 do 20 hodin. Činnost je zaměřena na základní oblasti jako je sebeobsluha, komunikace a socializace.

Další možností pracovního zapojení některých mentálně postižených klientů tohoto zařízení je práce v chráněné dílně TRIO.

Ve volném čase se mohou obyvatelé domova věnovat triviu, tj. výuce základních školních dovedností, popřípadě zájmové činnosti a zálibám v některém z kroužků, nebo jít na vycházku (ty se uskutečňují v závislosti na počasí pokud možno denně nejméně 1 hodinu).

Výtvarný kroužek je pro klienty příležitostí vyjádřit svou představivost a fantazii a rozvíjet motoriku a šikovnost zvládnutím různých výtvarných technik. Za pomoci aromaterapie a hudby mohou současně kompenzovat případné negativní emoce. Zarámovaná výtvarná díla klientů zdobí společné místnosti v domově.

Sportovní kroužek nabízí možnost poznávání okolní krajiny a dějů v přírodě v jednotlivých ročních obdobích. Klienti se učí starat o drobná zvířata a v obci mají možnost navštívit hospodářství, kde se chovají koně. Pro své kolegy také uspořádali výstavku léčivých rostlin.

V průběhu dne se rovněž jednotliví klienti střídají při pomocných pracích v domově. Cílem této aktivity je zvýšení úrovně samostatnosti. Rádi rovněž pomáhají při úpravách společného prostranství v obci a na požádání pomohou starším lidem z vesnice, kterým už síly nestačí.

Všichni klienti se také zúčastňují všech akcí určených pro klienty ÚSP. Rád bych vyjmenoval například:

Olympiády, Mosty, Mezinárodní hudební festival na Plumlovské přehradě, Paleta Černíkovice (výtvarná soutěž), Trhy chráněných dílen na Vyšehradě.

Mezi další aktivity patří plesy pořádané jinými ústavami, bowling nebo bazén Litovli, návštěva divadla v Olomouci a Prostějově, koncerty Moravské filharmonie v Olomouci, návštěvy výstav a galerií spojených s přátelskou návštěvou v kavárně. Jedenkrát až dvakrát ročně jezdí někteří klienti na delší rekreaci např. do Jeseníků.

6 ROZHOVORY S MENTÁLNĚ POSTIŽENÝMI KLIENTY A JEJICH VÝCHOVNÝMI PRACOVNÍKY

V této kapitole se budu věnovat nestandardizovaným rozhovorům vybraných jedinců (vzorek) s mentálním postižením (sociální problém) a jejich výchovných pracovníků, kteří mají vlastní zkušenosti s pracovním zapojením výše uvedené cílové skupiny. Rozhovory jsou uskutečněny v pilotním zařízení pro mentálně postižené v Bílsku (viz. kapitola č. 5). Všechny dotazované osoby vědí o podstatě rozhovoru týkajícího se možností pracovního zapojení mentálně postižených. Současně v rozhovoru projevují svoje vlastní zkušenosti s daným pracovním zapojením. Vědí rovněž o tom, že přibližně 30 minutový rozhovor bude písemně zaznamenán v rámci mé bakalářské práce. S touto skutečností také všichni souhlasí.

6.1 Rozhovor č. 1

Rozhovor – rozpravu s více lidmi nestandardizovanou formou vede tazatel s 36letou mentálně postiženou klientkou pilotního zařízení a 45letou výchovnou pracovnící. Rozhovor je uskutečněn 10. 3. 2010.

T – tazatel

S – mentálně postižená dotazovaná

V – vychovatelka

T: „Dobrý den, přišel jsem na základě naší telefonické domluvy ohledně toho mého výzkumu. Mohu dál...?“ (úsměv)

V: „Samozřejmě, pojd'te dál, už jste očekáván! Naši klienti se Vás už nemohou dočkat. Jsou zvědaví, kdopak si to s nimi dnes bude povídat?“

S: „Jé... dobrý den, já su Simonka a chtěla bych, abyste si povídal se mnou...“ (úsměv a zároveň trochu tajuplný výraz v obličeji)

T: „Děvčata, vás je tady tolik! Já jsem za vámi přišel proto, abych s vámi udělal rozhovor týkající se vašeho pracovního zapojení. A Ty, Simonko, bys ráda osobně se mnou na toto téma hovořila? Takže chceš být takovou mluvčí celého vašeho kolektivu?“

S: „Jo, já bych chtěla si s Váma o tom povídat...“

T: „To je mi tedy opravdu potěšením. Posad' se tedy, já si tady také sednu a pohovoříme spolu, ano? Mám s sebou fotoaparát proto, abych to zde mohl vše také zdokumentovat.“

V: „Já Vám budu také ráda k dispozici při zjišťování Vám potřebných informací. Ráda Vám spoustu věcí upřesním. Takže klidně se ptejte na vše, co potřebujete...“

T: „Děkuji, paní vychovatelko, rád se na Vás obrátím...“ (úsměv) „Simonko, pověz mi, jak jsi tady v tomto zařízení dlouho?“

S: „Jsem tady asi 14 let. Pocházím z Ostravy – Buglinova a mám bráchu. On je ženatý. Maminka je v důchodě a je to bývalá učitelka...“

T: „Simonko, řekni mi, líbí se Ti tady?“

S: „Ano...“ (milý výraz ve tváři)

T: „Co si mám představit pod tím Tvým ANO?“

S: „Mám tady plno kamarádek a kamarádů a je mi tady dobře...“

T: „Vidím na Tobě, že jsi velmi soběstačná a že ještě dokážeš také pomáhat i ostatním, kteří něco nezvládají, je to tak?“

S: „Jo, skoro všechno si dokážu udělat a taky pomáhám tady těm, s kterejma tady jsem..“

T: „Simonko, řekni mi, jak tady u vás vlastně celý den probíhá?“

S: „Tak budiček máme v 7 hodin. Pak je ta hygiena a po ní jdeme na snídani a to je asi tak v 8 hodin ráno. Potom chvílku odpočinem a jdeme pracovat.“

T: „Simonko, co to pro Tebe a pro všechny tady znamená práce?“

S: „Tak máme tady takovou terapeutickou dílnu a vyrábíme tady takové výrobky, že paní vychovatelko?“

V: „Ano, naši klienti tady vyrábí například vycpávané polštářky, tkané tašky, tkané koberce a někdo si to také kupuje...“

T: „A za jakou cenu to, paní vychovatelko, prodáváte?“

V: „Existuje oceňovací komise, která výrobky ocení a tyto výrobky se pak příležitostně nabízí...“

T: „Tak to je opravdu zajímavé...A Simonko, co všechno tady ještě vyrábíte?“

S: „Pak tady ještě děláme naušnice, sponky, korálky, náhrdelníky, svícínky, sklenice, vyšíváme podle knížky a paní vychovatelka nám s tím pomáhá, děláme batikovaná trička, malujeme na textil a tak...“

T: „Dívám se tady na to, copak tohle je? Vypadá to pěkně a zajímavě...“

V: „Á... to jsou fimošperky. Ty se musí upéct a pak se nalakují...“

T: „Opravdu pěkné. A řekněte mi, paní vychovatelko, kde jste se to všechno naučila, že můžete předávat tak zajímavé zkušenosti tady děvčatům?“

V: „Navštěvovala jsem takový kurz a vše co jsem se tam naučila se snažím aplikovat při práci s našimi uživateli...“

T: „Zajímalo by mě, zda to všichni tak dobře zvládají?“

V: „Všichni ne. Každý dělá pouze to, na co stačí. Závisí to na individualitě jedince. Jeden je šikovný na to, jiný na ono. Záleží, jak rozsáhlé mentální postižení jednotliví klienti mají. Ale naším cílem je, aby dosáhli na svoje limity...“

T: „Vidím tady mezi vámi také mužské, je vidět, že i oni jsou pracovně vytíženi a zvládají vše rovněž velmi dobře...“

S: „Jo, a ti chlapci chodí také pomáhat občanům!“

T: „A jak pomáhají těm občanům?“

- V: „Jejich pomoc spočívá například v nošení dřeva nebo ve skládání uhlí a to na základě smlouvy s příslušným občanem. V tom okamžiku za našeho klienta přebírají zodpovědnost a za dobrovolnou odměnu naši klienti tyto práce většinou provádějí. Ale to hlavně mužští...“
- T: „Mohu se zeptat, jak tady spolu všichni vycházíte?“
- S: „Jo, vycházíme dobře, jen někdy dojde k menším nesvárům, ale to nic není, to je asi všude...“
- V: „Máme tady také zahradnickou dílnu, která se stará o okolní prostředí a dále keramickou dílnu. Naši uživatelé se průběžně střídají, aby nedělali pouze stereotypní práci a aby se naučili i dalším pracovním a jiným dovednostem. V každé dílně je zvláštní vychovatel...A pak tady máme taky chráněnou dílnu TRIO tam v budově.“
- T: „Máte tady obdivuhodnou kázeň! Velmi dobře zvládáte svoje svěřence a dokážete udržet jejich pozornost. Vím z vlastní praxe, že to není jednoduché a vyžaduje to velkou trpělivost, empatii a vytvoření dobrého a vlídného vztahu s klienty...“
- V: „Tady ve vedlejší budově je dílna pro klienty, kteří dělají za peníze na základě smlouvy s odběratelem. Pracují zde jen dopoledne a to ti schopnější klienti...“
- T: „Mohu se ještě zeptat, jak tráví uživatelé odpolední hodiny?“
- V: „Odpoledne jsou většinou volnočasové aktivity a to dle přání uživatelů. Buď se dívají na televizi, chodí na vycházky, zabývají se ručními pracemi, vzájemně se navštěvují nebo si nakoupí nějaké suroviny a společně s vychovatelem si připraví nějakou dobrotku či pamlsek...“ (úsměv)
- S: „A já umím taky něco uvařit! Bydlím na cvičných bytech, tak se tam leccos naučím!“ (hovoří s rozzářenými očima)
- T: „Tak pěkně se mi s vámi tady povídá, ale musím ještě vyzpovídat také někoho jiného. I když nerad, budu se muset s vámi všemi tady rozloučit. Bylo mi potěšením strávit s vámi tento čas, který mi pomohl nahlédnout do zákulisí vašeho zařízení a především do vašeho pracovního zapojení.“
- V: „My jsme si s Vámi také rádi povídali a jsme rádi, že vám naše povídání k něčemu bude.“
- T: „Věřte tomu, že určitě bude...“ (úsměv) „Simonko, Tobě děkuji také za rozhovor a za Tvůj čas, který jsi mi věnovala. Příště až přijedu, tak budeme pokračovat, souhlasíš?“
- S: „Souhlasím, už se na Vás těším. Už aby to bylo co nejdřív!“
- T: „Tak se tady mějte moc pěkně a na shledanou...“ (všichni loučení opětuji)

6.2 Rozhovor č. 2

Rozhovor – interview nestandardizovanou formou vede tazatel s 38letou mentálně postiženou ženou, která je také klientkou pilotního zařízení. Rozhovor je uskutečněn dne 10. 3. 2010.

T – tazatel

A – mentálně postižená dotazovaná žena

T: „Hezký den, jmenuji se Michal a dělám tady u vás rozhovor ohledně výzkumu do své bakalářské práce. Mohu chvíli vyrušit?“ (úsměv)

A: „Ano, já se jmenuji Alenka a ráda si s Tebou popovídám...“ (příjemný pohled)

T: „Alenko, mohu se zeptat, jak Ty jsi tady v tomto zařízení dlouho?“

A: „Jsem tady asi 13 let. No vlastně od 96. roku. Ted' mně je 38 let...“

T: „A mohu se zeptat, kde jsi trávila čas, než jsi přišla tady do Bílska?“

A: „Do deseti let jsem byla doma v Petřvaldu. Mám 6 sester a maminka dělala uklízečku, ale ted' už je v důchodu.“

T: „To znamená, že Ty jsi chodila do školy v místě svého dřívějšího trvalého bydliště?“

A: „Nee, do školy jsem nechodila vůbec. Když mi bylo 10 let, tak jsem odešla do Šternberka do Vincentina, ale moc se mi tam nelíbilo, protože to tam bylo moc uzavřené. Tady je to volnější...“

T: „A v čem je to volnější?“

A: „No, můžeme se víc pohybovat třeba z jedné budovy do druhé, máme nějaké pracovní činnosti, chodíme si do obchodu a tak. Líbí se mi to tady...“

T: „Říkáš pracovní činnosti, co si mám v Tvém případě představit jako pracovní činnost?“

A: „No, já špatně vidím, tak nemůžu dělat úplně všechno to, co tady dělají druzí, jsem trochu jiná...“

T: „Pověz mi, Alenko, v čem si jiná?“

A: „Tak pracuju tady s ostatníma co zvládnou, ale jinak moje práce je současně i moje zábava...“

T: „Jakou práci či zábavu máš tedy na mysli?“

A: „Mám ráda zpěv, tanec, cvičení samostatně dle hudby. Zpívám taky sólo a vystupuju třeba ve Šternberku na různých akcích. A taky na různých charitativních akcích, při výstavách, na úřadech, takže dělám dobrou věc...Je to taková moje práce...“

T: „Tak to je obdivuhodné...“ (úsměv)

A: „Jo, a ráda se pěkně oblékám a umím napodobovat i zvuky zvířat. Dělán tak radost tady ve vesnici malým dětem, se kterými se stýkám...Vždycky mi řeknou, ať někoho napodobím...“ (úsměv)

T: „Opravdu? Tak mi nějaké zvířátko předved', umíš třeba kočičku nebo pejska?“

A: „Jo, mňau mňau mňau... vrrrrrhaf...vrrrrrhaf...“

T: „No výborně, moc hezky to umíš, já bych to tak pěkně nedokázal napodobit...“ (úsměv)

A: „A mám taky dokonce i známost tam v podnájmu. Asi tak 6 let...Líbí se mu, když jsem šiková, tak to všechno dělám taky trochu pro něj...“ (úsměv)

T: „Tak to je super, to se vůbec nedivím, že se Ti tady tak líbí...!“

A: „Opravdu se mi tu líbí.“

T: „Mohu se ještě zeptat, jak vycházíš s personálem a tak?“

A: „S vychovatelkama a se sestrami vycházím dobře. Mám tady jednu velmi oblíbenou vychovatelku. A ještě umím hrát na kozu, to je něco jako hřeben, pak na flétnu a tady s kamarádkou, která hraje na buben, tak společně zpíváme dvojhlasně. Já mám určité schopnosti.“

T: „No, to bezesporu máš, je to na Tobě vidět...“

A: „A ještě se taky starám o vlasy a nehty, tedy s dopomocí. Pere mi pračka, to nemusím dělat. Já totiž nejsou z cvičných bytů, ale z domova a tam nám pomáhají. Tady moje kamarádka je z cvičných bytů a samostatně si pere pěkné prádlo v rukách, ale to já nezvládnou. A ráda taky chodím k holičovi...“

T: „Vidím, že máš pěkně učesané vlasy, to jsi se česala sama?“

A: „Ano, ale mám tam trvalou a špatně se mi to rozčesává. Budu muset jít zase k holičce. Ráno se mi to vždycky zacuchá. Mám totiž ráda bachraté vlasy,.. a taky ale vím, že dobrý je kondicionér...“

T: „Alenko, řekni mi, co tady všechno vyrábíte a z čeho? Můžeš mi to ukázat?“

A: „Tady tyto výtvary... Třeba ze sypaného smaltu, z modelovací hmoty FIMO, děláme tady šperky z pryskyřice...Jo, a někteří taky chodí do chráněné dílny TRIO tam ve vedlejší budově...“

T: „A copak je to tady za stroj...“

A: „To je tkalcovský stav a na něm se dělají takové tkané koberečky. Ale to já neumím, nevidím na to dobře kvůli těm očím...“

T: „Můžeš mi tedy říct, Alenko, na jakou práci jsi tady zručná?“

A: „Já třeba vycpávám polštářky, na to nepotřebuju mít tak dobré oči. Ale nejraději tady těm našim pracantům k jejich práci zpívám... To mi jde fakticky dobře.“

T: „Chtěl jsem se ještě zeptat, zda taky pomáháš při zahradnických pracích či v keramické dílně?“

A: „To pomáhám, ale moc mě to nebaví, já prostě nejraději zpívám...to je moje práce, protože se to musím se svým odborným vychovatelem nejdřív všechno taky naučit...“

T: „Můžeš mi tedy na rozloučenou nějakou písničku zazpívat, ať si ji také poslechnu?“

A: „Jo, ráda. Ale já chci zpívat se svojí nejlepší kamarádkou, se kterou chodíme sólově vystupovat...“

T: „Tak ji zavolej a zeptej se jí, zda bude pro, ano?“

A: „Dobře, zavolám ji a na rozloučenou spolu zazpíváme...“

T: „Děkuji..., už se moc těším...“ (opravdu se tak stalo a zážitek byl opravdový)

6.3 Rozhovor č. 3

Rozhovor – rozpravu s více lidmi nestandardizovanou formou vede tazatel s 33letou mentálně postiženou klientkou pilotního zařízení a 44letou výchovnou pracovnící a zaměstnankyní chráněných dílen, provádějící dozor nad klienty. Rozhovor je uskutečněn 10. 3. 2010.

T – tazatel

P – mentálně postižená dotazovaná žena

V – výchovná pracovníce a zaměstnankyně chráněných dílen - dozor

T: „Hezký den, pěkná slečno, mohu s Vámi udělat menší rozhovor na téma Vašeho pracovního zapojení? Jmenuji se Michal“,

P: „Já se jmenuji Petra a ráda si s Tebou popovídám a řeknu Ti, co budeš potřebovat, tak se ptej...“

T: „Řekni mi, Peti, jak jsi tady dlouho a jak jsi se do tohoto zařízení dostala?“

P: „Přišla jsem ze Šternberka z Vincentina.“

T: „A kdo Tě sem přivezl, rodiče?“

P: „Ne, já rodiče nemám, a proto ani nejezdím nikam na návštěvy, jsem pořád jen tady, ale jsou tu ráda a líbí se mně tu...“

T: „A kde bydlíš, na cvičných bytech nebo v domově?“

P: „Já bydlím v domově, nejsem moc soběstačná, potřebuju dozor a aby mně někdo pomáhal.“

T: „Mohu se zeptat, jak tady vaří? Jsi spokojená? A která jídla máš nejraději?“

P: „Jídla se sem dováží z Nových Zámků, chutnají mi a miluju játra na cibulce, buchty, žemlovku, buchtičky s krémem, nudlové polévky, tlačenko, vločkovou kaši, krupici a takové dobrotky.“

T: „Peťko, můžeš mne trochu provést tady těmi pracovními činnostmi a trochu mi to tady u vás představit?“

P: „Jo, moc ráda Ti to tady ukážu...“ (úsměv)

T: „Tak pojd', jdeme na to...“

P: „Třeba tady Michalka ráda žehlí, větší prádlo, lakuje si nehty a teď tady pracuje na stavu a vytváří kobereček. Nebo třeba tady Katka zase pěkně a ráda vyšívá.“

T: „A co tady ještě děláte?“

- P: „Tak vyrábíme různé korálky, ozdůbky, polštářky, koberečky a to děláme v šicí dílně. Dohlíží na nás paní vychovatelka...“
- T: „Aha, vidím, je to pěkné a je vás tady hodně, dokonce i mužskej je tady...“
- P: „ A pak tady máme zahradnickou dílnu. Staráme se o pozemky tady, o květiny, máme tady zahrádku, kde pěstujeme třeba...ředkvičky...květiny k sušení...cibuli. Z těch usušených květin děláme vazby a aranžmá...“
- T: „ To je opravdu zajímavé...“
- P: „ Potom taky tady ještě pracujeme v pracovním sešitě, děláme tady ošatky z proutí, sejeme semínka květin, rajčat, to se pak vysadí a v létě se sklízí. Jo, a taky nás tady paní vychovatelka učí, jak vlastně ta rostlinka vyrostě...třeba to rajče, než ho sníme...“ (úsměv)
- T: „Takže to se tady toho hodně moc naučíte, vid’?“
- P: „Jo, docela hodně se toho tady naučíme. Jo, a taky vyrábíme krmítka a do nich pak dáváme semínka slunečnic, který si sami vypěstujem. Pracujeme tady taky s náradím...třeba...s lopatou, s hráběmi...Chlapi třeba pomáhají údržbářovi nebo pomáhají shrabávat posečenou trávu...“
- T: „Takže vy se vlastně tak sami přičiníte na svém přirozeném prostředí, je to tak?“
- P: „Jo, je to tak...“
- T: „To jste tady opravdu šikovní...“
- P: „Pak tady vedle je keramická dílna. Tady děláme třeba zvonkohry, připravujeme třeba nějaké soutěže, vyrábíme tady postavičky z večerníčků, výzdobu na zeď, děláme vykrajovátko, kuličky ke zvonkohrám...“
- T: „A co s tím potom děláte?“
- P: „No, pak se to prodává třeba na výstavách...“
- T: „Aha, tak to jo...“ (úsměv) „A to všichni všechno tak pěkně umí udělat a vyrobit?“
- P: „Ne, já třeba všechno neumím, ale co neumím já, umí zas někdo jinej. Každě dělá to, co ho baví...“
- T: „Moc pěkné výtvary... Peti, a co je tam vedle v budově? Tam taky chodíš?“
- P: „Jo, tam je chráněná dílna TRIO, tak pod’ se mnou, já Tě tam zavedu a ukážu, co tam děláme...“ (pomalu přechází do chráněné dílny TRIO)
- T: „ Dobrý den, Petka mě sem zavedla, abych se podíval k vám tady do chráněné dílny, jak to tady u vás funguje. Mohu dál a nebudu vás rušit?“
- V: „Dobrý den, pojd’te dál a ptejte se co potřebujete...“

T: „Já tady dělám výzkum ohledně své bakalářské práce na téma pracovního zapojení mentálně postižených klientů, tak bych od Vás potřeboval některé informace o tom, jak to tady vlastně chodí a co všechno tady klienti dělají... Bude to možné?“

V: „Tak tady tohle je dílna pro klienty, dělají zde za peníze, mají smlouvu s odběratelem, pracuje tady 9 klientů a každý dělá pouze to, co je schopen, zbytek dozor – tedy zaměstnanec firmy a všechno si to tady řídí ta firma...“

T: „Tady Petřka zde také pracuje, vid', Peti?“

P: „Jo, já tady taky chodím dělat...“

T: „A co tady třeba děláš Peti Ty osobně?“

P: „Tak já třeba rovnám a počítám ty grilovací tácky, které nám dovezou nebo děláme z velkého balení menší balení...“

T: „A baví Tě to a chodíš sem ráda?“

P: „Ano, chodím sem ráda a baví mě to.“ (úsměv)

T: „Paní, a Vy tady děláte dozor, jste tedy zaměstnankyní té firmy?“

V: „Ano, já jsem zaměstnankyně té firmy a pracuji tady asi 4 roky...“

T: „A mohu se Vás zeptat, co všechno tady ještě děláte, kromě těch grilovacích tácků, jak se zmínila Petra?“

V: „Šijeme tady zemovky, počítáme kelímky, příbory, balonky po 15 ks a tak podobně.“

T: „A co se s tím zbožím děje potom?“

V: „Firma si výrobky potom odveze a pak jde vše do těch řetězců...“

T: „Tak teď už jsem v obraze...Dívám se na hodinky, že pomalu bude čas na oběd! Už vás tady nebudu meškat...“

V: „Ano, za chvíli půjdou klienti na oběd...“

T: „Tak já Vám velmi děkuji za poskytnuté informace a za rozhovor a Tobě Pavlíno přeji dobrou chuť...“ (úsměv)

V: „Nemáte zač... Na shledanou...“

P: „Ahoj Mišo, a zas přijď...“

T: „Ahoj Petřko, rád zase přijdu...“

7 INTERPRETACE, ANALYTICKÁ DOKUMENTACE, PROCES POROZUMĚNÍ – DESKRIPTACE DAT

Rozhovoru č. 1

Z rozhovoru, který vede tazatel s mentálně postiženou ženou, která je klientkou pilotního zařízení a s výchovnou pracovnící vyplývá, že v rámci prvního kontaktu tazatele a respondentů došlo k vzájemné vstřícnosti a ochotě k uskutečnění rozhovoru. Dotazovaná mentálně postižená žena je v pilotním zařízení velmi spokojená. Velmi dobře se adaptovala na přirozené sociální prostředí, kde je dobrý kolektiv a mentálně postižená dotazovaná se zde cítí velmi dobře. Je uspokojivě soběstačná a dokáže pomoci i ostatním, méně schopným a méně zručným spolubydlícím. V zařízení se dodržují každodenní režimová opatření včetně každodenního pracovního zapojení. Mezi možnosti pracovního zapojení lze zmínit pracovní činnosti v terapeutické dílně, kde se vyrábí vycpávané polštářky, tkané tašky, koberce, náušnice, sponky, korálky, náhrdelníky, svícny, sklenice, vyšívání dečky, batikovaná trička, malování na textil atd. za účelem případné příležitostné koupě za cenu stanovenou oceňovací komisí. Uživatelé zařízení plně využívají zkušeností vychovatelky, která své nabyté znalosti v rámci absolvovaných kurzů profesionálně aplikuje při práci s mentálně postiženými klienty. Každý jedinec zvládá pracovní činnosti pouze na základě svých schopností a dovedností a záleží na individualitě jedince. Účelem daného pracovního zapojení je maximálně dosáhnout na jejich limity. Pracovně zapojeni jsou v daném pilotním zařízení jak ženy, tak i muži. Na základě jejich pohlaví dochází k orientaci na určitý druh práce. Velmi dobře se osvědčila pomoc občanům, kterou vykonávají zpravidla muži. Jedná se například o nošení dřeva či skládání uhlí na základě smlouvy s daným občanem vesnice, který také za mentálně postiženého jedince přebírá na tuto dobu zodpovědnost. Mentálně postižení se tak integrují mezi zdravé spoluobčany a současně pracují za dobrovolnou odměnu. Další možností pracovního zapojení mentálně postižených klientů je práce v zahradnické dílně, kde se starají o okolní prostředí. Pracovně se uplatnit mohou taktéž v keramické dílně. Další možností je chráněná dílna TRIO, kde ti schopnější pracují za peněžitou odměnu. Z důvodu zamezení stereotypu a různorodosti pracovních činností dochází ke střídání se v jednotlivých dílnách. Z rozhovoru také vyplývá dobrá kázeň pracovně zapojovaných mentálně postižených jedinců. Důležitým prvkem rozhovoru je empatie, trpělivost a vlídný vzájemný vztah

a navázání důvěryhodnosti výchovných činitelů s klienty pilotního zařízení. S tím souvisí motivace k jejich pracovnímu zapojení a souběžně radosti z vykonané práce. Z rozhovoru vyplývá, že pracovní zapojení mohou být uživatelé také v rámci odpoledních volnočasových aktivit a to na základě přání jednotlivců. Jedná se například o ruční práce, nákup surovin, vaření s vychovatelem apod.

Rozhovoru č. 2

Z rozhovoru, který vede tazatel s mentálně postiženou klientkou pilotního zařízení vyplývá, že dotazovaná přišla do zařízení Bílsko ze sociálního zařízení Vincentinum Šternberk. Pochází z vícečetné rodiny a do školy nikdy nechodila. V Bílsku je více spokojená, protože je zde volnější pohyb uživatelů než v původním zařízení. Zde je také více možností pracovního zapojení. Je částečně nevidomá, a proto se specifikuje pouze na určité činnosti, které je schopna zvládnout a ke kterým má ty nejlepší předpoklady. Její pracovní činnosti jsou pro ni současně také zábavou. Zabývá se především zpěvem, tancem, cvičí samostatně dle hudby, sólově zpívá a vystupuje na různých akcích. V rozhovoru vzpomněla například sólové vystoupení ve zpěvu na charitativních akcích, výstavách, na úřadech a to vše za účelem dobročinné činnosti. Prioritou dotazované je její příznivá vizáž, a proto se ráda pěkně obléká a pečuje o svůj účes, nehty a celkový vzhled. Využívá k tomu pomoc personálu, neboť všechny činnosti z důvodu svého handicapu nezvládá. Dokáže také napodobovat zvuky různých zvířat, což využívá především v rámci rozveselení malých dětí z vesnice. Sama ví o svých mimořádných schopnostech a svojí šikovností obohacuje také svého partnera, se kterým se zná již 6 let. On sám ji za to vše velmi obdivuje, což je pro ni motivací pro její další rozvoj. S personálem i vychovateli má dobrý vztah, zvláště si oblíbila jednu výchovnou pracovníci. Umí také hrát na flétnu, což využívá při vystoupeních se svojí spolubydlící, která ji doprovází na bubny a současně dvojhlasně zpívají v rámci svých předností a schopností na výše uvedených akcích. S ohledem na svoje omezené pracovní schopnosti a možnosti se snaží zapojit i do manuálních prací v keramické dílně, v šicí dílně i v zahradnické dílně. Její špatný zrak jí nedovoluje pracovat na tkalcovském stavu a také se nezúčastňuje prací v chráněné dílně TRIO. Z rozhovoru celkově vyplývá, její pracovní činností a současně zábavou je zpívání, což využívá také pro zlepšení nálady svých spolubydlících při manuálních pracích v zmiňovaných dílnách. Zpěv bere dotazovaná jako svoje pracovní zapojení proto, že vystoupení je nutno s vychovatelem

řádně nacvičit, což je časově velmi náročné. Závěrem rozhovoru dotazovaná společně se svojí kamarádkou předvedly část svého pěveckého umění, což příznivě obohatilo celkovou atmosféru.

Rozhovoru č. 3

Z rozhovoru, který vede tazatel s mentálně postiženou klientkou pilotního zařízení a výchovnou pracovnící a zaměstnankyní chráněných dílen vyplývá, že dotazovaná mentálně postižená žena přišla do Bílska také ze sociálního zařízení Vincentinum Šternberk. Rodiče nemá, a proto celý čas tráví v zařízení v Bílsku, kde je velmi spokojená a velmi oceňuje dobrou stravu a upřednostňuje některá vybraná jídla. Dotazovaná klientka je více soběstačná, ale přesto potřebuje dozor a pomoc. Z rozhovoru vyplývá ochota mentálně postižené respondentky vůči tazateli, která spočívá v představení možností pracovního zapojení uživatelů péče v jednotlivých dílnách a to vždy s dohledem. Jedná se o žehlení a věšení prádla, o práci na tkalcovském stavu, tkaní koberce, vyšívání, o výrobu korálků, ozdůbek, polštářků atd. V zahradnické dílně se starají o pozemky, o květiny, na zahrádce pěstují např. ředkvičky, květiny k sušení, cibuli. Ze sušených květin pak dělají různé vazby a aranžmá. V rámci pracovního zapojení mentálně postižení uživatelé péče využívají pracovních sešitů, kde se učí psát. Mimo jiné v zahradnické dílně zhotovují ošatky z proutí, sejí semínka květin či rajčat. To vše pak vysadí a v létě sklízí. Velmi důležitým vzdělávacím prvkem je seznámení se s vegetací jednotlivých rostlin až do doby spotřeby. Mužské pohlaví se navíc věnuje výrobě krmítek, do kterých se v zimě sypou semínka vlastnoručně vypěstovaných slunečnic. Mimo jiné se učí pracovat s lopatou, s hráběmi a současně asistují údržbáři při kosení trávy. Sami se tímto podílejí na tvorbě vlastního přirozeného sociálního prostředí. Rozhovor pokračuje v keramické dílně, kde vyrábí zvonkohry, připravují různé soutěže, vyrábí postavičky z večerníčků, zhotovují výzdobu na zeď, vykrajována, kuličky ke zvonkohrám. Svoje výrobky pak prodávají příležitostně na výstavách. Každý je pracovníčně zapojen pouze do takové činnosti, kterou je schopen vykonat a která ho interesuje. Dotazovaná osobně chodí pracovat do chráněné dílny TRIO, která slouží pro pracovní zapojení jen pro schopnější mentálně postižené jedince. Tito zde pracují za peněžitou odměnu a na základě smlouvy s odběratelem. Pracuje zde pouze 9 klientů a každý dělá pouze tu činnost, kterou je schopen, zbytek dokončuje dozor (zaměstnanec firmy). Za vykonanou práci zodpovídá

firma. Mezi pracovní činnosti v chráněné dílně patří rovnání a počítání grilovacích tácků, šití zemevek, počítání příborů, balónků a kelímků po 15 ks atd. Nakonec výrobky firma odváží k distribuci do dalších řetězců. Zaměstnávání FO se zdravotním postižením uvádím v příloze č. 2.

8 KÓDOVÁNÍ A TŘÍDĚNÍ

Účelem kódování a třídění bude nalézt z uskutečněných rozhovorů společné prvky týkající se možností pracovního zapojení mentálně postižených jedinců, na základě nichž se dopracuji teoretické hypotéze pomocí induktivní metody.

Společné prvky rozhovorů č. 1, 2 a 3

1. Empatie, vlídný a profesionální přístup výchovných pracovníků navozuje vztah k práci mentálně postižených jedinců.
2. Psychická pohoda mentálně postižených jednotlivců je zdrojem motivace k pracovnímu zapojení.
3. Pracovní zapojení se odvíjí od individuálních schopností mentálně postižených.
4. Možnosti pracovního zapojení souvisí s pohlavím mentálně postižených.
5. Integrace mentálně postižených mezi zdravé občany odkrývá další možnosti jejich pracovního zapojení v rámci ucelené rehabilitace.
6. Finanční odměna za vykonanou práci je motivací také pro mentálně postiženého jednotlivce.
7. Možnost pracovního zapojení v šicí dílně (polštářky, tkané koberce, korálky, vyšívání...)
8. Možnost pracovního zapojení v zahradnické dílně (úprava pozemku za účelem vytvoření přirozeného sociálního prostředí, pěstování květin a rostlin, aranžérské práce, práce s náradím...)
9. Možnost pracovního zapojení v keramické dílně (výroba keramických výrobků, ozdob na zeď apod.)
10. Varianta pracovního zapojení v chráněné dílně za finanční odměnu.
11. Pracovní zapojení formou volnočasových aktivit.
12. Pomoc občanům.
13. Příležitostný prodej vlastních produktů.

Kritická reflexe sběru dat

V rámci dosavadního sběru dat a kódováním pouze společných prvků z jednotlivých rozhovorů došlo z mého pohledu k omezenému průřezu možností pracovního zapojení mentálně postižených jedinců na základě výzkumné otázky. Jednotlivé rozhovory totiž ještě více specifikují a upozorňují na další možnosti pracovního zapojení daných jedinců, ale jedná se o pohled jednotlivce, který zase nevidí druhý zúčastněný. Domnívám se, že v případě potřeby a na základě vyvinutí níže uvedené hypotézy v rámci tohoto kvalitativního výzkumu, budu moci v budoucnosti provést výzkum kvantitativní, kdy použiji deduktivní metodu s hypotézou na začátku a standardizované rozhovory, přičemž mezi spektrem otázek budou zahrnuty ještě další prvky možností pracovního zapojení. Z toho důvodu si myslím, že mé dosahované výsledky jsou nyní mírně všeobecnějšího rázu.

9 VÝSTUPY ŠETŘENÍ

Na základě uskutečněných 3 rozhovorů nestandardizovanou formou s mentálně postiženými jedinci a jejich výchovnými pracovníky na základě stanovené výzkumné otázky „Jaké možnosti pracovního zapojení poskytuje vaše zařízení pro mentálně postižené jedince?“ jsem v rámci tohoto kvalitativního výzkumu pomocí induktivní metody našel tuto teorii – *hypotézu*:

V rámci pracovního zapojení mentálně postižených jedinců je třeba empatie, vlídného a profesionálního přístupu ze strany dohlížejících výchovných pracovníků, což navozuje pozitivní vztah k práci mentálně postižených. Jedním ze zdrojů motivace k práci jednotlivců je navození jejich psychické pohody. Náročnost pracovního zapojení mentálně postižených se odvíjí od individuálních schopností každého jednotlivce. Možnosti pracovního zapojení souvisí rovněž s pohlavím, jež určuje výběr druhu vykonávané pracovní činnosti. Různorodost pracovního zapojení souvisí také s integrací postižených mezi zdravé občany a s jejich ucelenou rehabilitací. Motivací pro možné pracovní zapojení mentálně postižených je současně dosažená finanční odměna za vykonanou práci. S ohledem na výše uvedené mají možnost mentálně postižení pilotního zařízení pracovat se zapojit v šicí dílně například výrobou polštářků, tkaných kobereců, navlékáním korálků atd., dále pak v zahradnické dílně, kde se mohou pracovat zapojit při úpravě pozemku za účelem vytvoření přirozeného sociálního prostředí vlastním přičiněním, pěstováním květin a rostlin, také se učí pracovat s náradím. V neposlední řadě mohou být daní jedinci pracovat zapojeni v keramické dílně, kde se věnují výrobě keramických předmětů, jež slouží k příležitostnému prodeji na různých výstavách. Další variantou pracovního zapojení je práce v chráněné dílně, kde schopnější mentálně postižení pracují na základě pracovní smlouvy za finanční odměnu. Také prostřednictvím volnočasových aktivit lze hovořit o pracovním zapojení jednotlivců s ohledem na jejich záliby či pracovní priority. Mentálně postižení mohou svoji pracovní sílu nabídnout také v rámci pomoci občanům s méně náročnými pracovními úkoly. Vytvořené pracovní produkty všeho druhu mohou příležitostně prodat na různých uspořádaných vlastních akcích.

10 SHRNUTÍ

Hypotéze (vyvinuté teorii), která položením výzkumné otázky dotazovaným „Jaké možnosti pracovního zapojení poskytuje vaše zařízení pro mentálně postižené jedince?“ v rámci tohoto kvalitativního výzkumu vznikla, nejvíce odpovídá rozsah vykonávaných pracovních činností respondentky z rozhovoru č. 3, který vede tazatel s mentálně postiženou více soběstačnou ženou a výchovnou pracovnící (dozorem) chráněné dílny. Tato mentálně postižená dotazovaná klientka pilotního zařízení je z důvodu své soběstačnosti schopna s dohledem pracovně se zapojit v nejvíce nabízených a hypoteticky vyvinutých možnostech. Z toho plyne, že různorodost možností pracovního zapojení lze aplikovat na daného jedince s ohledem na jejich míru mentálního postižení, individuální schopnosti, dovednosti a psychickou pohodu mentálně postiženého.

ZÁVĚR

Záměrem mé bakalářské práce s ohledem na několikaleté působení v pomáhající profesi bylo osvětlení života lidí s mentální retardací, jejichž nemoc a závislost na druhých krutě zasáhne nejen samotné nemocné, ale také jejich blízké. Důležitým prvkem zvládnutí tohoto onemocnění je najít možnosti, které by jim pomohly dosáhnout na jejich limity. Jednou z těchto variant je pracovní zapojení výše uvedených jedinců. Zjistit takové možnosti bylo hlavním cílem mé práce prostřednictvím návštěvy pilotního zařízení v Bílsku za účelem provedení empirického výzkumu.

Začal jsem tedy nejdříve pracovat na teoretické části své bakalářské práce a té jsem věnoval kapitoly 1 až 4.

Stat' začíná *1. kapitolou*, ve které vymezují odborné pojmy mentální retardace. Věnuji se zde příčinám vzniku mentální MR a souběžně také její klasifikací. Kapitola se také věnuje psychologickým zvláštnostem jedinců s mentálním postižením.

2. kapitola pojednává o vývoji dětí s mentální retardací, poznávacími schopnosti a také sociálními vztahy. Vnímání a jeho zvláštnosti u dětí s mentální retardací je rovněž obsahem dané kapitoly. Neopomenul jsem ani zabývat se rozvíjením myšlení dětí s MR.

Současný systém výchovy a vzdělávání dětí s MR rozebírám v *kapitole č. 3*. Zde se podrobně zabývám edukačními možnostmi pro danou cílovou skupinu jedinců. Obsahem této kapitoly jsou speciálně-pedagogická centra, předškolní výchova dětí s MR, Zvláštní školy a rovněž pomocné školy, zejména pak přípravný stupeň pomocné školy a dále rehabilitační třídy pomocné školy. Nedílnou součástí této kapitoly je profesní příprava mládeže s MR, jejíž prvkem jsou odborná učiliště a praktické školy.

Teoretickou část zakončuje *4. kapitola* pojednávající o ústavní péči pro lidi s mentálním postižením. Zde se specifikují na denní ústavy, týdenní zařízení a celoroční pobyt.

Moje práce pokračovala druhou praktickou (empirickou částí – kvalitativním výzkumem pomocí induktivní metody technikou 3 nestandardizovaných rozhovorů s vybranými postiženými mentální retardací a jejich výchovnými pracovníky (vzorek), které hrály klíčovou roli celé mé práce. V rozhovorech se projevil získané zkušenosti zúčastněných s možnostmi pracovního zapojení. Při této praktické části jsem čerpal

s Dismanovy publikace „Jak se vyrábí sociologická znalost“. Dané rozhovory byly obsahem *kapitoly č. 6*.

V rámci tohoto výzkumu jsem si vybral pilotní zařízení pro mentálně postižené, se kterým jsem čtenáře seznámil v předešlé *kapitole č. 5*. Věnoval jsem se personálnímu obsazení zmiňovaného zařízení a rovněž jsem popisoval služby zařízení a cíle, které má. Pro zajímavost jsem podkapitolu č. 5.2.1 věnoval jednomu dni v zařízení.

V *kapitole č. 7* jsem interpretoval a analyticky dokumentoval jednotlivé rozhovory, abych se dostal k dalšímu kroku svého kvalitativního výzkumu.

O tom pojednává *kapitola č. 8*, jejímž předmětem bylo kódování a třídění za účelem nalézt z uskutečněných rozhovorů společné prvky týkající se možností pracovního zapojení mentálně postižených ve vybraném pilotním zařízení, na základě nichž jsem se chtěl dopracovat k teoretické hypotéze pomocí induktivní metody.

Na základě těchto podkladů došlo k vyvinutí teorie (hypotézy), což je obsahem *kapitoly č. 9*, která je současně odpovědí na výzkumnou otázku „Jaké možnosti pracovního zapojení poskytuje vaše zařízení pro mentálně postižené?“. Z této kapitoly vzešel výčet prvků, které zúčastnění dotazovaní považují za „Možnosti pracovního zapojení mentálně postižených v jejich zařízení“

Předmětem *kapitoly č. 10* je shrnutí, z něhož plynou možnosti pracovního zapojení s ohledem na možnosti aplikace pracovního zapojení.

Nejméně propracovanou otázkou této práce je odkaz na kritickou reflexi výzkumu, jež je předmětem kapitoly č. 8, která upozorňuje na skutečnost, že pokud se výzkum věnuje pouze kódováním společných prvků jednotlivých rozhovorů, dojde spíše ke všeobecnějšímu rázu pracovních možností, neboť jednotlivé rozhovory upozorňují na další možnosti pracovního zapojení, které zase nevidí jiný zúčastněný. Proto by bylo v budoucnosti vhodné provést výzkum kvantitativní deduktivní metodou s předem stanovenou hypotézou, kde by se projevily všechny reálné možnosti pracovního zapojení mentálně postižených jedinců. Toto ponechávám jako předmět mé případné magisterské práce.

Závěrem se domnívám, že můj cíl bakalářské práce byl naplněn.

Dopracoval jsem se k možnostem pracovního zapojení mentálně postižených jedinců. Tento výzkum mne zároveň přesvědčil o tom, že existuje dostatečné spektrum činností, které mohou mentálně postižení s ohledem na svoje onemocnění vykonávat a tím souběžně mohou dosahovat na svoje limity.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENY

- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002.
- FILKA, J. *Metodika tvorby diplomové práce*. Brno: Knihař, 2002.
- GILLERNOVÁ, I., BURIÁNEK J. *Základy společenských věd*. Praha: Fortuna, 2001.
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 1997.
- KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 5. vyd. Praha: Portál, 2006.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál 2003.
- MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Slon, 1999.
- RENOTIEROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. A KOLEKTIV. *Speciální pedagogika*. vyd. UP Olomouc, 2006.
- SCHMITBAUER, W. *Psychická úskalí pomáhajících profesí*. Praha: Portál, 2000.
- SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. vyd. Praha: Portál, 2007.
- ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. vyd. Praha: Portál, 2001.
- VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. vyd. Praha: Portál, 2007.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000.
- VOSTROVŠÁ, H. *Sociálně aktivizační programy pro klienty pečovatelské služby*. 2. rozš. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 1998.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM ZKRATEK

BP	Bakalářská práce
MP	Mentální postižení
MR	Mentální retardace
PSS	Poskytovatel sociálních služeb
RTG	Rentgen
SPC	Speciálně pedagogické centrum

SEZNAM OBRÁZKŮ

Příl. 3: Obrázky dotazovaných při pracovním zapojení

SEZNAM PŘÍLOH

Příl. 1: Tabulka průvodních jevů mentální retardace

Příl. 2: Zaměstnávání FO se zdravotním postižením

Příl. 3: Obrázky dotazovaných při pracovním zapojení

PŘÍLOHY

Příl. 1: Tabulka průvodních jevů mentální retardace

Mentální retardace				
	lehká (IQ 50-69)	středně těžká (IQ 35-49)	těžká (IQ 20-34)	hluboká (IQ nižší než 20)
neuropsychický vývoj	omezený, opožděný	omezený, výrazně opožděný	celkově omezený	výrazně omezený
somatická postižení	ojedinělá	častá, častý výskyt epilepsie	častá, neurologické příznaky, epilepsie	velmi častá, neurologické příznaky, kombinované vady tělesné a smyslové
poruchy motoriky	opoždění motorického vývoje	výrazné opoždění, mobilní	časté stereotypní automatické pohyby, výrazné porušení motoriky	většinou imobilní nebo výrazné omezení v pohybu
poruchy psychiky	snížení aktivity psychických procesů, nerovnoměrný vývoj, funkční oslabení, převládající konkrétní, názorné a mechanické schopnosti	celkové omezení, nízká koncentrace pozornosti, výrazně opožděný rozvoj chápání, opožděný rozvoj dovedností sebeobsluhy	výrazně omezená úroveň všech schopností	těžké poruchy všech funkcí
komunikace a řeč	schopnost komunikovat většinou vytvořena, opožděný vývoj řeči, obsahová chudost, časté poruchy formální stránky řeči	úroveň rozvoje řeči je variabilní, někteří jedinci jsou schopni sociální interakce a komunikace, verbální projev často bývá chudý, agramatický a špatně artikulovaný	komunikace převážně nonverbální, neartikulované výkřiky, případně jednotlivá slova	rudimentální nonverbální komunikace nebo nekomunikují vůbec
poruchy citů a vůle	afektivní labilita, impulzivnost, úzkosnost, zvýšená sugestibilita	nestálost nálady, impulzivita, zkratkovitě jednání	celkové poškození afektivní sféry, časté sebepoškozování	těžké poškození afektivní sféry, potřebují stálý dohled
možnosti vzdělávání	vzdělání na základě speciálního vzdělávacího programu	na základě speciálních programů (pomocná škola)	vytváření dovedností a návyků, rehabilitační třídy	velmi omezené (individuální péče)

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce v rámci úpravy problematiky zaměstnávání fyzických osob se zdravotním postižením odkazuje v § 237 na zvláštní právní předpis, kterým je v tomto případě zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Fyzickým osobám se tak dle tohoto zákona poskytuje zvýšená ochrana na trhu práce.

Nejdříve by bylo vhodné shrnout, koho si pod pojmem osoba se zdravotním postižením vůbec představit. Jde o osoby uznané orgánem sociálního zabezpečení za plně invalidní, tj. osoby s těžším zdravotním postižením, osoby orgánem sociálního zabezpečení uznané jako částečně invalidní a osoby rozhodnutím úřadu práce uznané jako zdravotně znevýhodněné, tj. osoby, kterým se zachována schopnost vykonávat soustavně zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, ale jejich schopnosti být nebo zůstat pracovně začleněny, vykonávat dosavadní povolání nebo využít dosavadní kvalifikaci nebo kvalifikaci získat jsou podstatně omezeny z důvodu jejich dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Za nepříznivý zdravotní stav se považuje dle poznatků lékařské vědy nepříznivý zdravotní stav trvající déle než 1 rok, který ve velké míře omezuje psychické, fyzické nebo smyslové schopnosti a tím i schopnost se uplatnit na trhu práce. Pracovněprávní předpisy vytvářejí osobám se zdravotním postižením výhodnější podmínky pro jejich zapojování do zaměstnání v závislosti na skutečnosti, zda se jedná o osobu plně invalidní, částečně invalidní či zdravotně znevýhodněnou.

Úřad práce vede evidenci osob se zdravotním postižením, údaje z evidence jsou určeny výhradně pro účely začlenění a setrvání těchto osob na trhu práce a pro statistické účely.

Zaměstnavateli, který provádí na svém pracovišti přípravu k práci osob se zdravotním postižením, může úřad práce uhradit náklady na přípravu k práci těchto osob. Zaměstnavatelé mohou též vytvářet pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením chráněná pracovní místa a chráněné pracovní dílny. Zaměstnavateli zaměstnávajícímu více než 50% osob se zdravotním postižením z celkového počtu svých zaměstnanců úřady práce poskytují příspěvek na podporu zaměstnávání těchto osob.

Příspěvek náleží zaměstnavateli měsíčně ve výši skutečně vynaložených mzdových nákladů na zaměstnance, který je osobou se zdravotním postižením, včetně pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistného na veřejné zdravotní pojištění, které zaměstnavatel odvedl z vyměřovacího základu tohoto zaměstnance, nejvýše 9000.- Kč na každou zaměstnanou osobu s těžkým zdravotním postižením a 6500.- Kč na každou jinou zaměstnanou osobu se zdravotním postižením.

Cílem posledních novel zákona o zaměstnanosti je pružnější pracovní trh v České republice. Osoby se zdravotním postižením tak mají nárok na pracovní rehabilitaci, na kterou může být zařazena fyzická osoba, která je dočasně práce neschopná, na základě doporučení ošetřujícího lékaře, a toto zařazení nesmí být v rozporu s její zdravotní způsobilostí. Právo na pracovní rehabilitaci zabezpečuje úřad práce místně

příslušný podle bydliště osoby se zdravotním postižením ve spolupráci s pracovně rehabilitačními středisky či dle dohody s jinou právnickou či fyzickou osobou.

Úřad práce v součinnosti s osobou se zdravotním postižením sestaví individuální plán pracovní rehabilitace s ohledem na její zdravotní způsobilost a schopnost soustavně vykonávat zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost a kvalifikaci a s ohledem na situaci na trhu práce.

Úřad práce zařazení fyzické osoby na pracovní rehabilitaci písemně oznámí příslušné okresní správě sociálního zabezpečení. V rámci dohod o zabezpečení pracovní rehabilitace mezi úřadem práce a právnickou nebo fyzickou osobou je třeba dodržet tyto následující obsahové náležitosti:

- identifikační údaje účastníků dohody,
- identifikační údaje osoby se zdravotním postižením, pro kterou je pracovní rehabilitace určena,
- obsah a délku pracovní rehabilitace,
- místo a způsob provedení pracovní rehabilitace,
- způsob, výši a podmínky úhrady nákladů za zabezpečení pracovní rehabilitace,
- způsob kontroly plnění sjednaných podmínek,
- způsob ověření získaných znalostí a dovedností,
- podmínky a termín zúčtování poskytnuté úhrady nákladů na zabezpečení pracovní rehabilitace,
- závazek právnické nebo fyzické osoby vrátit poskytnutou úhradu nákladů nebo její poměrnou část, pokud nedodrží sjednané podmínky nebo pokud jí byla jejím zaviněním poskytnuta neprávem nebo v částce vyšší, než náležela a lhůtu pro vrácení,
- ujednání o vypovězení dohody.

Teoretická a praktická příprava pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost osob se zdravotním postižením pak zahrnuje:

- přípravu na budoucí povolání podle zvláštních právních předpisů,
- přípravu k práci,
- specializované rekvalifikační kurzy.

Zvláštním právním předpisem se zde rozumí například zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

JUDr. Zdenka Nováková, Ph.D.

Katedra pedagogiky s celoškolskou působností

Pedagogická fakulta UP Olomouc

tel: 585 635 416

e-mail: zdenka.novakova@upol.cz

Příl. 3: Obrázky dotazovaných při pracovním zapojení

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michal Vydržel
Katedra:	Ústav Speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Vladimír Klos
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	MOŽNOSTI PRACOVNÍHO ZAPOJENÍ KLIENTŮ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM
Název v angličtině:	POSSIBILITIES OF WORKING INTEGRATION MENTALLY AFFECTED INDIVIDUALS
Anotace práce:	V této teoreticko-epirické práci pojednávám o možnostech pracovního zapojení jedinců s mentálním postižením, kteří jsou závislí na pomoci druhých osob. Výzkum jsem prováděl v pilotním zařízení s celoročním pobytem.
Klíčová slova:	mentální postižení, pracovní zapojení
Anotace v angličtině:	This bachelor essay is theoretical and empirical work. The thesis deals with possibilities of job involvement of people with mental disabilities. These people are dependent on assistance others persons. Research was done in a pilot institution where these people are all-year residents.
Klíčová slova v angličtině:	mental disabilities, job involvement
Přílohy vázané v práci:	Příl. 1: Tabulka průvodních jevů mentální retardace Příl. 2: Zaměstnávání FO se zdravotním postižením Příl. 3: Obrázky dotazovaných při pracovním zapojení
Rozsah práce:	51 s., 4 s. příloh
Jazyk práce:	CZ

